ابتناء کتاب کفایة الاثر تألیف خزاز قمی بر کتب شیخ صدوق ـ سعید کریمیان، مهدی مهریزی، مژگان سرشار، سیدمحمدعلی ایازی
علمی- پژوهشی
فصلنامه تخصّصی مطالعات قرآن و حدیث **سفینه**
سال هجدهم، شماره ۷۲ «ویژه پژوهش‌های قرآنی»، پاییز ۱۴۰۰، ص ۹۰-۱۱۲

ابتناء کتاب کفایة الاثر تألیف خزاز قمی بر کتب شیخ صدوق

سعید کریمیان*
مهدی مهریزی**
مژگان سرشار***
سید محمدعلی ایازی****

چکیده: امروزه یکی از دغدغه‌های پژوهشگران حوزه حدیث و تاریخ حدیث، اثبات ابتنای آثار متأخر، بر منابع مکتوب متقدم است. با اثبات این موضوع، مکتوبات روایی موجود از اعتبار زیادی برخوردار خواهند شد. در این مقاله سعی بر آن است که ابتنای کتاب کفایة الاثر نگاشتهٔ علی بن محمد بن علی خزاز قمی رازی در اواخر قرن چهارم بر آثار شیخ صدوق اثبات شود. بدین وسیله میزان اعتبار این کتاب در حد اثری که مبتنی بر نقل مکتوب است و از آسیب‌های نقل شفاهی مصون مانده است، بالا می‌رود. در این مقاله با تطبیق روایات کتاب کفایة الاثر با کتب شیخ صدوق، ملاحظه شد که از میان بیست و نه روایت که از شیخ صدوق نقل شده است، بیست و هفت روایت با میانگین شباهت نود و هشت و نیم درصد، در سه کتاب کمال الدین، عیون اخبار الرضا علیه‌السلام و الخصال موجود است. توجه به درصد شباهت روایات ما را به این نتیجه می‌رساند که مرحوم خزّاز قمّی این روایات را از کتاب‌های مرحوم صدوق نقل نموده و صرفاً نقل شفاهی راویات نمی‌باشد.

*. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران
**. استادیار دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران
***. استادیار دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران
****. استادیار دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران sma.ayazi@gmail.com

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

کلیدواژه‌ها: کفایة الأثر؛ خزّاز قمی رازی؛ صدوق، ابتناء؛ منابع مکتوب.

بیان مسئله

بررسی متون کهن حدیثی از جمله مباحث مهم در حوزه علوم حدیث است. اینکه یک کتاب حدیثی تا چه میزان بر مکتوبات پیش از خود مبتنی است؟ روایات آن از چه حدی از اعتبار برخوردار است؟ انتساب کتابی حدیثی به یک نویسنده تا چه حد درست است؟ اثرپذیری و اقتباس از آثار مکتوب قبلی در چه درجه‌ای است؟ اثرگذاری آن بر مکتوبات بعدی چگونه است؟ این اثر در کدام دسته از گونه‌های کتب حدیثی است؟ و ... . چنانچه یک اثر حدیثی از کتب قبل از خود تأثیر پذیرفته، آیا کپی‌برداری است، یا برگرفته و اقتباس است، یا دگرگون کردن متون قبلی است؟ و ... سؤالاتی است که در بررسی یک کتاب حدیثی کهن لازم به نظر می‌رسد.

در این مقاله سعی شده است تا ابتنای کتاب کفایة الاثر تألیف مرحوم خزاز قمی بر کتب شیخ صدوق بررسی گردد. با تطبیق روایات کتاب کفایة الاثر با کتب شیخ صدوق، می‌توان میزان برخورداری خزاز قمی از مکتوبات شیخ صدوق را دریافت. خزاز قمی بیست و نه حدیث از شیخ صدوق در کتاب خود روایت کرده است. با جستجوی این روایات در کتب صدوق معلوم شد نزدیک به صد درصد این روایات از مکتوبات صدوق نقل شده و صرفاً نقل شفاهی از صدوق نمی‌باشد. مباحث این مقاله را در سه بخش بیان خواهیم کرد:

۱. مقدمه پژوهش: معرفی کتاب کفایة الاثر و خزاز قمی و سپس روش پژوهش و نکات مهم پژوهشی

۲. متن پژوهش: بررسی روایات کفایه و تطبیق با کتب صدوق

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

۳. تحلیل و جمع‌بندی: نتیجه پژوهش و دست‌آوردهای آن

بخش اول: مقدمه

در این مقدمه ابتدا به معرفی مختصر کتاب کفایه و سپس معرفی خزاز می‌پردازیم. پس از آن به توضیح روش پژوهش پرداخته و چند نکته پژوهشی جهت بهره‌مندی بیشتر از مقاله بیان خواهد شد. پیشینه پژوهش و نوآوری این مقاله نیز در پایان اشاره خواهد شد.

معرفی کتاب کفایة الاثر

کتاب کفایة الاثر در موضوع نصوصِ وارد شده در باره دوازده امام و اثبات عدد و نام‌های ایشان، توسط علی بن محمد بن علی الخزّاز القمی الرازی، محدث قرن چهارم و پنجم هجری تألیف شده است. نام کامل این کتاب به صورت‌های زیر بیان شده است:

۱. کِفایة الاثر فی النَصِّ علی الائمّة الإثنَی عَشَر

۲. کِفایة الاثر فی النُّصوص علی الائمّة الإثنَی عَشَر

۳. کتابُ الکِفایة فی النُّصوصِ علی عدد الأئمّة الإثنَی عَشَر

۴. کتابُ النُّصوص

۵. نصوص الائمة

در این کتاب بر اساس آخرین انتشار آن توسط مکتبة العلامة المجلسی قم، یکصد و هشتاد و هشت روایت از رسول خدا و ائمه هُدی علیهم‌السلام در اثبات عدد ائمه آمده است. خزّاز کتاب را در چهل باب تدوین نموده است. او ابتدا در بیست و هشت باب، یکصد و بیست و دو روایت از بیست و هشت تن از اصحاب پیامبر نقل کرده است. سپس در یازده باب بعدی، پنجاه و نه روایت از یازده تن از ائمه (از امیرالمؤمنین تا امام حسن عسکری علیهم‌السلام) در تأیید روایات قبلی و نص بر امام بعدی

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

نقل کرده و در واپسین باب کتاب، هفت روایت از جناب زید بن علی در بیان تعداد امامان بیان کرده است.

در میان روایات نقل شده در کتاب کفایه، بیست و نه روایت از ابن بابویه (شیخ صدوق) نقل شده است، که مبنای کار در این مقاله قرار گرفته است.

معرفی خزّاز قمّی

ابوالقاسم علیّ بن محمّد بن علیّ الخزّاز القمّی الرّازی، از اعلام قرن چهارم هجری و پنجم، فاضل، متکلّم، فقیه و محدّث عصر خویش است. در وثاقت او عالمان رجالی متقدّم و متأخّر زبان به تحسین و تأیید گشوده، وی را در کلام و فقه و حدیث از وجوه آن عصر شمرده‌اند. سخن نجاشی، پیشقدم رجالیان دربارهٔ وثاقت خزّاز قمّی، چنین است:

«علی بن محمّد بن علی الخزّاز ثقةٌ من اصحابنا ابوالقاسم و کان فقیهاً وجهاً له کتاب الایضاح فی اصول الدّین علی مذهب اهل البیت علیهم‌السلام» (نجاشی، ۱۳۶۵: ۲۶۸)

ترجمه: علی بن محمد بن علی خزّاز، مورد اعتماد از میان شیعه است. کنیه‌اش ابو القاسم و فقیه و چهره‌ای سرشناس است. کتابی به نام «الایضاح» در اصول دین دارد که بر مذهب اهل البیت علیهم‌السلام نوشته است.

البته سخن ابن شهرآشوب مازندرانی متوفی ۵۸۸ قمری از اعلام قرن ششم در کتاب معالم العلماء نیز ما را در این موضوع یاری می‌کند:

(علی) بن محمد بن علی الخزّاز الرازی ویقال له القمی، له کتب فی الکلام وفی الفقه، من کتبه: کتاب الاحکام الشرعیة علی مذهب الامامیة، الایضاح فی الاعتقاد، الکفایة فی النصوص. (ابن شهر آشوب، ۱۳۷۹: ۱۰۶)

ترجمه: علی بن محمد بن علی خزّاز رازی که به او قمّی نیز گفته می‌شود. کتابهایی در کلام و فقه دارد. از جمله کتب اوست: کتاب «الاحکام الشرعیة علی مذهب الامامیة»، کتاب «الایضاح» در عقاید، کتاب «الکفایة فی النصوص»

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

خزّاز، از شاگردان برجستهٔ شیخ صدوق، ابن بابویه است و تبویب زیبای وی در کتاب کفایة الاثر، آثار صدوق (رحمه الله) را به یاد می‌آورد. احمد بن محمّد بن ابی عیّاش جوهری (صاحب کتاب مقتضب الاثر فی النّص علی الائمّة الاثنی عشر) و ابوالمفضّل الشّیبانی و حسین بن محمّد بن سعید خزاعی، از جملهٔ دیگر مشایخ او شمرده می‌شوند. او در کفایة الاثر از چهارده تن از مشایخ روایت نقل کرده است.

از جمله آثار خزّاز کتب زیر را می‌توان نام برد: ۱) «الإیضاح» در عقاید، ۲) «الأحکام الشّرعیّة علی مذهب الإمامیّة» در فقه، ۳) «الأمالی» در حدیث، ۴) «کفایة الأثر فی النّص علی الأئمّة الإثنی عشر» در کلام.

روش پژوهش

پژوهشگر در بررسی کتب حدیثی ممکن است روشهای مختلفی را در پیش گیرد. امروزه یکی از روشهای بررسی متون، بررسی ارتباط بینامتنی است. این روش بیشتر بر آثار ادبی متمرکز بوده است. اما در پژوهش‌های آثار ادبی - دینی و آثار تفسیری و حدیثی و بعضاً کلامی و سایر علوم نیز به کار گرفته شده است. توضیح بسیار مختصر در مورد این روش می‌تواند درآمدی بر ورود به آن باشد.

ارتباط بینامتنی

بر اساس نظریه‌ای که ژرار ژنت Gérard Genette فرانسوی (زادهٔ ۱۹۳۰، پاریس - درگذشتهٔ ۱۱ مه ۲۰۱۸) در بررسی ارتباط متون بیان داشته است، ارتباط یک متن با دیگر متون را به پنج دسته تقسیم می‌کند و نام کلی این ارتباط را ترامتنیت می‌گذارد. این پنج دسته عبارتند از: بینامتنیّت، پیرامتنیّت، فرامتنیّت، سَرمتنیّت و بیش متنیّت. چون ورود به هر پنج دسته زمان زیادی می‌طلبد، ما در اینجا فقط به دسته مورد نظر خود اشاره می‌کنیم. به نظر نگارنده ارتباط متن کتاب کفایة الاثر خزّاز قمّی با متون قبل از خود، مصداقی از بینامتنیّت ژنت است. همچنین ارتباط

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

متن کتاب کفایة الاثر خزّاز قمّی با متون و کتب شیخ صدوق نیز مصداق بارزی از بینامتنیّت است. ژرار ژنت بینامتنیّت را اینگونه تعریف می‌کند:

«من به نوبه خودم آن را بی‌شک شیوه‌ای محدود به وسیله یک رابطه هم حضوری میان دو یا چندین متن تعریف می‌کنم. یعنی به طور اساسی و اغلب با حضور واقعی یک متن در دیگری» . . . «هرگاه بخشی از یک متن (متن ۱) در متن دیگری (متن ۲) حضور داشته باشد، رابطه میان این دو رابطه بینامتنی محسوب می‌شود.» (نامور مطلق، ۱۳۸۶: ۸۷)

«ژرار ژنت در نظریه ترامتنیت، محور بینامتنیت را حضور هم زمان دو یا چند متن و نیز حضور بالفعل یک متن در متنی دیگر می‌داند و به روابط تأثیر و تأثر متن‌ها می‌پردازد. وی بینامتنیت را به سه نوع صریح ـ تعمدی (تضمین و نقلِ قول)، پنهان ـ تعمدی (انواع سرقت‌های ادبی) و ضمنی (کنایه و تلمیح) تقسیم می‌کند.» (صباغی، ۱۳۹۱: ۶۱)

ارتباط بینامتنی کفایة الاثر با کتب صدوق

بین کتاب کفایه و آثار شیخ صدوق یکی از انواع سه گانهٔ رابطهٔ بینامتنی وجود دارد. همان طور که در مقدمه به آن اشاره شد، ارتباط بینامتنی مقوله‌ای است که در چند دههٔ اخیر در مطالعه و بررسی متون به آن توجه شده است. بینامتنیّت، ارتباط بین یک متن با متن دیگر، یا ارتباط یک متن با چند متن دیگر را بررسی می‌کند. بینامتنیّت از نظر ژرار ژنت بر پایه هم حضوری عناصر دو یا چند متن در یک متن استوار شده است؛ یعنی هرگاه از یک متن ادبی یا هنری [یا دینی] عنصر یا عناصری در متن دوم حضور یابد و به طور یقین معلوم گردد که متن دوم به طور مستقیم یا غیرمستقیم از آن تأثیر پذیرفته، رابطه این دو، بینامتنی است. (نامور مطلق، ۱۳۹۵: ۳۱)

به تعبیر دیگر «بینامتنیّت کاربرد آگاهانه یک متن در متن دیگر است؛ خواه به گونه‌ای کامل یا چونان پاره‌هایی از آن باشد» (احمدی، ۱۳۹۵: ۳۲۰)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

بینامتنیت ژنت به سه دسته بزرگ تقسیم می‌شود:

۱-۱. بینامتنیت صریح و اعلام شده

در این نوع بینامتنیت، حضور آشکار یک متن در متن دیگر دیده می‌شود. به عبارت دیگر، در این نوع بینامتنیت مؤلفِ متن دوم، مرجع متن خود، یعنی متن اول را پنهان نمی‌کند. به همین دلیل حضور متن دیگری در آن مشاهده می‌شود. از این منظر، نقل قول، گونه‌ای بینامتنی می‌باشد که نقل قول با ارجاع و نقل قول بدون ارجاع از تقسیمات آن می‌باشد.

۱-۲. بینامتنیت غیرصریح و پنهان شده

بینامتنیت غیرصریح بیانگر حضور پنهانی یک متن در متن دیگر است با این تفاوت که، این نوع بینامتنیت می‌کوشد تا مرجع بینامتن خود را پنهان کند و این پنهان کاری به خاطر ضرورتهای ادبی نیست بلکه دلایلی فرا ادبی دارد. سرقت ادبی، یکی از مهمترین انواع بینامتنیت غیرصریح به شمار می‌آید که در آن بدون اجازه و ذکر مرجع به استفاده از متنی پرداخته می‌شود.

۱-۳. بینامتنیت ضمنی

گاهی نیز مؤلف متن دوم نمی‌خواهد در بینامتن خود پنهان کاری انجام دهد و به همین دلیل نشانه‌هایی را به کار می‌برد که با این نشانه‌ها می‌توان بینامتن را تشخیص داد و حتی مرجع آن را هم شناخت. این عمل هیچ گاه به صورت آشکار انجام نمی‌گیرد و به دلایل مختلف ادبی و علل دیگر به اشارات ضمنی بسنده می‌شود. بنابراین، بینامتنیت ضمنی نه همانند بینامتنیت صریح مرجع خود را اعلام می‌کند و نه همانند بینامتنیت غیرصریح سعی در پنهان کاری دارد. «مهمترین شکل-های این نوع بینامتن کنایات، اشارات، تلمیحات و ... است». (نامور مطلق، ۱۳۹۵: ۸۹)

به نظر نگارنده، کتاب کفایه نمونه‌ای از بینامتنیت از نوع اول یعنی بینامتنیت

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

صریح و اعلام شده است. چرا که در تمامی موارد، خزّاز قمّی منابع خود را بیان کرده است. الّا اینکه کتابی را معرفی نکرده ولی به روش قدمای از محدثان، با به کار بردن لفظ حدّثنی یا حدّثنا، استفادهٔ خود از منابع مکتوب قبلی را بیان داشته است. در مقایسهٔ این کتاب با کتب شیخ صدوق در این مقاله، مشاهده می‌شود که خزّاز قمّی بیست و نه روایت از شیخ صدوق با شباهت بیش از ۹۸ درصد در سند و متن، نقل کرده است. بنابراین می‌توان گفت که این بیست و نه روایت مصداق بارزی از بینامتنیت صریح و اعلام شدهٔ ژنت است.

البته ناگفته نماند، چنانچه نظریه ژنت در اکثر حوزه‌های علمی به اثبات برسد، می‌توان این نتیجه را گرفت که در حوزه حدیث هر کتابی که نوشته شده به نوعی متأثر از مکتوبات حدیثی قبل از خود بوده و بر کتب بعد از خود نیز اثر گذاشته است.

کفایة الاثر نوعی از گونهٔ مسندنگاری در حوزه حدیث شیعه

مسند (به ضمّ میم، جمع آن: مسانید) به کتابی گفته می‌شود که مؤلف، احادیث آن را بر حسب نام صحابیان مرتّب کرده است. مسندهای صحابیان غالباً به ترتیب الفبایی نام آنان یا وابستگی آنها به قبائل عرب و یا سوابق صحابیان در اسلام - و احیاناً فضائل دیگر از جمله شرکت در جنگ‌ها و جز آن - مرتب شده است. و طریق اخیر به عقیده خطیب بغدادی مطلوب‌تر بوده است و محدّثان در انجام آن کتاب خود را با آوردن مسانید ده نفر از صحابیان که به زعم آنان وعده بهشت یافته‌اند آغاز کرده و سپس با مسانید متقدّمان صحابه از اصحاب بدر دنبال می‌کردند. گاه نیز مسند نزد محدّثان به کتابی اطلاق می‌شود که روایات آن به صورت مسند و مرفوع درج شده و بر پایه ابواب فقهی مرتب شده است. مانند مسند بقی بن مخلد اندلسی (متوفی ۲۷۶) که تدوین روایات آن برحسب موضوعات فقهی بوده

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

است. مسندنویسی گرایش خاصی در شیوه تدوین حدیث به شمار می‌رود که از اواخر قرن دوم بین محدّثان متداول گردید. این شیوه زمانی دائر گردید که محدّثان تصمیم گرفتند احادیث پیامبر را جدا از فتاوای صحابه و تابعان جمع‌آوری کنند. برخی از محقّقان معتقدند که نخستین مسند به معنای یادشده را ابوداوود طیالسی (متوفی ۲۰۴) تدوین کرد و به دنبال آن عبیدالله بن موسی (متوفی ۲۱۳)، حمیدی (متوفی ۲۱۹)، مسدد بن مسرهد (متوفی ۲۲۸)، اسحاق بن راهویه (متوفی ۲۳۷)، عثمان بن ابی شیبه (متوفی ۲۳۹)، محمدبن مهدی (متوفی ۲۷۲) و بقی بن مخلد قرطبی مسندهایی تألیف کردند. بزرگ‌ترین مسندی که از دوره متقدّمان باقی مانده همان مسند احمد بن حنبل است. مسندها از شمار و تنوع بسیاری برخوردار هستند و بسیاری از مسندهای متقدّمان به صورت مخطوط و یا مطبوع وجود دارد. مسند نویسی در شیعه نیز پیشینه دارد و آثار متعددی با این عنوان ساماندهی شده است. در دورهٔ معاصر نیز مسند نویسی به شیوهٔ نوینی دنبال شده که جمع روایات وارده از یک صحابی و انتشار آن - مانند مسند علی بن ابیطالب تألیف یوسف ازبک- در اهل سنت و مسندهای هر یک از امامان شیعه تألیف عزیزالله عطاردی از جمله این کوشش‌ها به شمار می‌رود. (معارف، ۱۳۹۶: ۳۷۲)

با توجه به تعریف گونه حدیثی مسند که در بالا بیان شد، کفایه را می‌توان نوعی از گونهٔ مسندنگاری در حوزهٔ حدیث شیعه معرفی نمود. چرا که خزّاز قمّی روایات خود را بر اساس نام صحابه آورده است. البته یک تفاوت عمدهٔ کار خزّاز با دیگر مسندها در آن است که اشتراک موضوعی برای نقل روایات قرار داده است. یعنی روایات مربوط به عدد ائمهٔ اثنی عشر را بر اساس ترتیبی از نام صحابه تنظیم کرده است. گفتنی است که بر اساس مطالعهٔ نگارندهٔ این سطور، ترتیب خاصی برای نقل از صحابه در کفایه یافته نشد. صرفاً می‌توان بیان کرد که چون بر اساس نام صحابه

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

مرتب شده است، می‌توان آن را نوعی از مسند تلقّی نمود.

پیشینه

کفایه تاکنون چند بار به چاپ رسیده است.

۱. کفایة الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، که توسط عبداللطیف حسینی کوهکمری تحقیق شده و توسط انتشارات بیدار قم در سال ۱۳۵۸ شمسی منتشر شده است.

۲. کفایة الاثر فی النصوص علی الائمة الاثنی عشر، که توسط محمدکاظم موسوی و عقیل ربیعی تحقیق شده و توسط انتشارات دلیل ما در قم در سال ۱۳۸۷ شمسی منتشر شده است.

۳. کفایة الاثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر، که توسط رضا رفیعی تحقیق و ترجمه و توسط انتشارات زمزم هدایت به سفارش بنیاد بین‌المللی غدیر در تهران در سال ۱۳۹۲ شمسی منتشر شده است.

۴. کتاب الکفایة فی النصوص علی عدد الائمة الاثنی عشر، که توسط رضا رفیعی تحقیق شده و توسط مکتبة العلامة المجلسی قم در سال ۱۳۹۷ شمسی منتشر شده است.

در مورد کتاب کفایة الاثر و مؤلف آن خزّاز قمّی، تاکنون مقاله‌ای علمی منتشر نشده است. البته در مقدمهٔ چاپ‌های مختلف آن، تحقیقات مفیدی صورت گرفته است که کامترین آنها را رضا رفیعی در چاپ سال ۱۳۹۷ شمسی توسط مکتبة العلامة المجلسی قم انجام داده است. لازم به ذکر است که پیرامون ابتناء کفایة الاثر بر مکتوبات پیشین و نیز بر مکتوبات شیخ صدوق تاکنون مقاله یا تحقیقی منتشر نشده است. البته در موضوع ائمه اثنی عشر مقالات متعددی منتشر شده است که اغلب پیرامون اصل موضوع ائمه دوازده‌گانه بوده و در مورد تحقیق پیرامون کتاب کفایه نبوده است. آدرس و نام تعدادی از این مقالات که مورد مراجعه نگارنده بوده است در فهرست منابع آمده است.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

بخش دوم: متن پژوهش

در این بخش روایاتی را که خزّاز از شیخ صدوق نقل کرده است نقل می‌کنیم. توجه به نکات زیر بررسی نتایج را آسان‌تر می‌نماید:

۱. شماره روایات کفایه، بر اساس شماره مسلسل روایت در چاپ مکتبة العلامة المجلسی است. (شماره روایت کفایه در نرم‌افزار نور که همان چاپ انتشارات بیدار قم است در جدول ضمیمه قرار داده شده است)

۲. شماره روایات کتب شیخ صدوق و صفحهٔ مورد نظر آن از نرم‌افزار نور گرفته شده است.

۳. در هر روایت نام صحابی و در صورت طولانی بودن، مضمون روایت و در صورت کوتاه بودن، کل روایت بیان شده است.

۴. مرحوم خزاز قمی روایات کتاب کفایه را در ۴۰ باب تنظیم نموده است. او کتاب را فصل‌بندی نکرده است. نگارنده در اینجا فصل‌بندی پیشنهادی را ارائه کرده و بر اساس آن مطالعه کفایه را آسانتر نموده است:

۱. الفصل الاول: ابوابُ ما جاء عن اصحاب النبی صلی الله علیه و آله و سلم فی النصوص علی الائمة الاثنی عشر علیهم السلام و فیه ۲۸ باباً و ۱۲۲ حدیثاً.

۲. الفصل الثانی: ابوابُ ما جاء عن الائمة المعصومین علیهم السلام ما یوافق اخبار السابقة و نصّ بعضهم علی بعض و فیه ۱۱ باباً و ۵۹ حدیثاً.

۳. الفصل الثالث: بابٌ واحدٌ فیما جاء عن زید بن علی علیه السلام فی عدد الائمة الاثنی عشر و الامام الحجة علیهم السلام و فیه ۷ حدیثاً.

فهرست ۲۹ روایت نقل شده از صدوق در کفایه و تطبیق آن با کتب صدوق

۱. روایت ۱: این حدیث را عبد الله بن عباس از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده و در آن نام امیرالمؤمنین و حسنین علیهم السلام به عنوان خلیفه و وصی پیامبر برده شده و از

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

فرزندان امام حسین علیه‌السلام نیز با این تعبیر وَ جَعَلَ مِنْ صُلْبِ الْحُسَینِ علیه‌السلام أَئِمَّةً لَیوصُونَ بِأَمْرِی وَ یحْفَظُونَ وَصِیتِی یاد شده و از مهدی امت عج با تعبیر التَّاسِعُ مِنْهُمْ قَائِمُ أَهْلِ بَیتِی وَ مَهْدِی أُمَّتِی یاد شده است.

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۵۷ ح ۲ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۲. روایت ۴: این حدیث را عبد الله بن عباس از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت کرده است: «أَنَا وَ عَلِی وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَینُ وَ تِسْعَةٌ مِنْ وُلْدِ الْحُسَینِ مُطَهَّرُونَ مَعْصُومُونَ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۸۰ ح ۲۸ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

- عیون ج ۱ ص ۶۴ ح ۳۰ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۳. روایت ۷: این حدیث را عبد الله بن مسعود از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت کرده است. «... عَهِدَ إِلَینَا نَبِینَا صلی‌الله‌علیه‌وآله أَنَّهُ یکُونُ مِنْ بَعْدِهِ اثْنَا عَشَرَ خَلِیفَةً بِعَدَدِ نُقَبَاءِ بَنِی إِسْرَائِیلَ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۷۰ ح ۱۶ (با ۹۸ درصد شباهت)

- عیون ج ۱ ص ۴۹ ح ۱۰ (با ۹۸ درصد شباهت)

- الخصال ج ۲ ص ۴۶۶ ح ۶ (با ۹۸ درصد شباهت)

۴. روایت ۸: این حدیث را عبد الله بن مسعود از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت کرده است: «الْخُلَفَاءُ بَعْدِی اثْنَا عَشَرَ کَعِدَّةِ نُقَبَاءِ بَنِی إِسْرَائِیلَ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۷۱ ح ۱۸ (با ۹۸ درصد شباهت)

- عیون ج ۱ ص ۴۹ ح ۱۱ (با ۹۸ درصد شباهت)

- الخصال ج ۲ ص ۴۶۷ ح ۸ (با ۹۸ درصد شباهت)

۵. روایت ۲۸: حدیث را سلمان فارسی از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت کرده که خطاب به امام حسین علیه‌السلام فرمود: «... أَنْتَ سَیدٌ ابْنُ السَّیدِ أَنْتَ إِمَامٌ ابْنُ إِمَامٍ أَبُو الْأَئِمَّةِ أَنْتَ حُجَّةٌ ابْنُ حُجَّةٍ أَبُو حُجَجٍ تِسْعَةٍ مِنْ صُلْبِكَ تَاسِعُهُمْ قَائِمُهُمْ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۶۲ ح ۹ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

- عیون ج ۲ ص ۵۲ ح ۱۷ (با ۱۰۰ درصد شباهت)
- الخصال ج ۲ ص ۴۷۵ ح ۳۸ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۶. روایت ۳۰: این حدیث را جابر بن سمرة از رسول اکرمﷺ روایت کرده است: «... یکُونُ بَعْدِی اثْنَا عَشَرَ أَمِیراً ...کُلُّهُمْ مِنْ قُرَیشٍ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۷۲ ح ۱۹ (با ۱۰۰ درصد شباهت)
- عیون ج ۱ ص ۵۰ ح ۱۲ (با ۱۰۰ درصد شباهت)
- الخصال ج ۲ ص ۴۶۹ ح ۱۲ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۷. روایت ۳۱: این حدیث را جابر بن سَمُرة از رسول اکرمﷺ به طریق دیگر روایت کرده و مشابه حدیث قبلی است.

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۷۲ ح ۲۰ (با ۱۰۰ درصد شباهت)
- الخصال ج ۲ ص ۴۶۹ ح ۱۳ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۸. روایت ۳۲: این حدیث را جابر بن سمرة از رسول اکرمﷺ به طریق دیگر روایت کرده و مشابه حدیث قبلی است.

- عیون ج ۱ ص ۵۰ ح ۱۳ (با ۱۰۰ درصد شباهت)
- الخصال ج ۲ ص ۴۷۰ ح ۱۶ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۹. روایت ۳۳: این حدیث را جابر بن سمرة از رسول اکرمﷺ به طریق دیگر روایت کرده و مشابه حدیث قبلی است.

- عیون ج ۱ ص ۵۰ ح ۱۴ (با ۱۰۰ درصد شباهت)
- الخصال ج ۲ ص ۴۷۲ ح ۲۶ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۱۰. روایت ۳۹: حدیث را جابر بن عبد الله انصاری از رسول اکرمﷺ روایت کرده است: «الْمَهْدِی مِنْ وُلْدِی اسْمُهُ اسْمِی وَ کُنْیتُهُ کُنْیتِی أَشْبَهُ النَّاسِ بِی خَلْقاً وَ خُلْقاً یکُونُ لَهُ غَیبَةٌ وَ حَیرَةٌ یضِلُّ فِیهَا الْأُمَمُ ...»

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۸۶ ح ۱ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

توضیح: این روایت فقط به این اشاره دارد که مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه از فرزندان رسول خداست و به عدد ائمه اشاره ندارد.

۱۱. روایت ۸۶: این حدیث را أبی قتادة بن الحارث بن الربعی از رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت کرده است: «الْأَئِمَّةُ بَعْدِی اثْنَا عَشَرَ عَدَدَ نُقَبَاءِ بَنِی إِسْرَائِیلَ وَ حَوَارِی عِیسَی.»

توضیح: در کتب صدوق یافت نشد.

۱۲. روایت ۸۸: این حدیث را أمیر المؤمنین علی بن أبی‌طالب علیه‌السلام از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت فرموده است. در این حدیث رسول خدا نام یک یک ائمّه را بیان فرموده است.

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۵۸ ح ۳ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۱۳. روایت ۸۹: این حدیث را أمیر المؤمنین علی بن أبی‌طالب علیه‌السلام از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت فرموده است. «الْأَئِمَّةُ بَعْدِی اثْنَا عَشَرَ أَوَّلُهُمْ عَلِی بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَ آخِرُهُمُ الْقَائِمُ ... الْمُقِرُّ بِهِمْ مُؤْمِنٌ وَ الْمُنْكِرُ لَهُمْ كَافِرٌ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۵۹ ح ۴ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

- عیون ج ۱ ص ۵۹ ح ۲۸ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۱۴. روایت ۹۲: این حدیث را أمیر المؤمنین علی بن أبی‌طالب علیه‌السلام از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت فرموده است. در این حدیث رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله به نقل از خداوند تبارک و تعالی در داستان معراج نام یک یک ائمّه را بیان فرموده است.

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۵۲ ح ۲ (با ۹۸ درصد شباهت)

- عیون ج ۱ ص ۵۸ ح ۲۷ (با ۹۸ درصد شباهت)

۱۵. روایت ۹۳: این حدیث را أمیر المؤمنین علی بن أبی‌طالب علیه‌السلام از رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت فرموده است: «الْأَئِمَّةُ بَعْدِی اثْنَا عَشَرَ أَوَّلُهُمْ عَلِی بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَ آخِرُهُمُ

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

الْقَائِمُ ... الْمُقِرُّ بِهِمْ مُؤْمِنٌ وَ الْمُنْكِرُ لَهُمْ كَافِرٌ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۵۹ ح ۴ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

- عیون ج ۱ ص ۵۹ ح ۲۸ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

توجه: تا اینجا روایاتی که صحابه از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت کرده‌اند نقل شده، در فصل دوم خزّاز قمّی روایات ائمه علیهم السلام را در تأیید روایات قبلی آورده است. اغلب این احادیث نصّ امامی بر امام بعدی است.

۱۶. روایت ۱۲۴: اصبغ بن نباتة از امیرالمؤمنین علی علیه السلام روایت کرده است. آن حضرت از یازدهمین فرزندش امام مهدی علیه السلام و غیبت او یاد فرموده است. «...فَكَّرْتُ فِي مَوْلُودٍ يكُونُ مِنْ ظَهْرِي الْحَادِي عَشَرَ مِنْ وُلْدِي هُوَ الْمَهْدِي يمْلَأُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً ...»

- کمال الدین ج ۱ ص ۲۸۸ ح ۱ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۱۷. روایت ۱۲۵: امام باقر علیه السلام از امیرالمؤمنین علی علیه السلام روایت فرموده است: «إِنَّ لَيلَةَ الْقَدْرِ فِي كُلِّ سَنَةٍ وَ إِنَّهُ ينْزِلُ فِي تِلْكَ اللَّيلَةِ أَمْرُ السَّنَةِ وَ لِذَلِكَ الْأَمْرِ وُلَاةٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ص فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ مَنْ هُمْ قَالَ أَنَا وَ أَحَدَ عَشَرَ مِنْ صُلْبِي أَئِمَّةٌ مُحَدَّثُونَ.»

- کمال الدین ج ۱ ص ۳۰۴ ح ۱۹ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۱۸. روایت ۱۳۰: ابی سعید عقیصا از بیان امام حسن مجتبی علیه السلام پس از صلح با معاویه روایت کرده است. «... أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّهُ مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا وَ يقَعُ فِي عُنُقِهِ بَيعَةٌ لِطَاغِيةِ زَمَانِهِ إِلَّا الْقَائِمُ الَّذِي يصَلِّي خَلْفَهُ عِيسَى علیه السلام... ذَلِكَ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِ أَخِي الْحُسَينِ ابْنِ سَيدَةِ الْإِمَاءِ ... .»

- کمال الدین ج ۱ ص ۳۱۵ ح ۲ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۱۹. روایت ۱۳۳: عبد الرحمن بن سابط از امام حسین علیه السلام روایت کرده است. «مِنَّا اثْنَا عَشَرَ مَهْدِياً أَوَّلُهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِي علیه السلام وَ آخِرُهُمُ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِي وَ هُوَ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ ... .»

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

- کمال الدین ج ۱ ص ۳۱۷ ح ۳ (با ۱۰۰ درصد شباهت)
- عیون ج ۱ ص ۶۸ ح ۳۶ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۲۰. روایت ۱۵۷: حسین بن نُعَیم صحّاف از امام موسی کاظم علیه السلام روایت کرده است. آن حضرت فرزندش علی بن موسی را به عنوان سیّد فرزندانش به علی بن یقطین معرفی فرموده است. «... یا عَلِی بْنَ یقْطِینٍ هَذَا عَلِی سَیدُ وُلْدِی أَمَا إِنِّی قَدْ نَحَلْتُهُ کُنْیتِی ... .»

- عیون ج ۱ ص ۲۱ ح ۳ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۲۱. روایت ۱۵۸: علی بن عبد الله از امام موسی کاظم علیه السلام روایت کرده است. آن حضرت جمع حاضر را بر وکالت و وصایت حضرت علی بن موسی گواه گرفته است. «... فَقَالَ مَنْ هَذَا قُلْنَا عَلِی بْنُ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ فَقَالَ اشْهَدُوا أَنَّهُ وَکِیلِی فِی حَیاتِی وَ وَصِیی بَعْدَ مَوْتِی.»

- عیون ج ۱ ص ۲۶ ح ۱۲ (با ۹۸ درصد شباهت)

۲۲. روایت ۱۶۰: بَکْرِ بْنِ مُوسَی الْوَاسِطِی از امام موسی کاظم علیه السلام روایت کرده است. «... ثُمَّ أَوْمَأَ بِیدِهِ إِلَی ابْنِهِ عَلِی فَقَالَ وَ قَدْ أَرَانِی اللَّهُ خَلَفِی مِنْ نَفْسِی.»

- الخصال ج ۱ ص ۲۶ ح ۹۴ (با ۸۰ درصد شباهت)

۲۳. روایت ۱۶۱: حسین بن خالد از امام رضا علیه السلام روایت کرده است. حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام چهارمین از فرزندانش را قائم اهل البیت معرفی فرموده است. «... قِیلَ لَهُ یا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنِ الْقَائِمُ مِنْکُمْ أَهْلَ الْبَیتِ قَالَ الرَّابِعُ مِنْ وُلْدِی ابْنُ سَیدَةِ الْإِمَاءِ ... .»

- کمال الدین ج ۲ ص ۳۷۱ ح ۵ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۲۴. روایت ۱۶۴: إِسْمَاعِیلَ بْنِ بَزِیع از امام رضا علیه السلام روایت کرده است. امام هشتم علیه السلام پسرش را قبل از تولدش امام پس از خود معرفی فرموده است: «... قِیلَ لَهُ أَ یکُونُ

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

الْإِمَامَةُ فِی عَمٍّ أَوْ خَالٍ فَقَالَ لَا فَقَالَ فِی أَخٍ قَالَ لَا قَالَ فَفِی مَنْ قَالَ فِی وَلَدِی وَ هُوَ یوْمَئِذٍ لَا وَلَدَ لَهُ.»

- در کتب صدوق یافت نشد ولی در کتاب الامامة و التبصرة ص ۴۶ ح ۵۹ از علی بن الحسین بن بابویه (پدر شیخ صدوق) نقل شده است.

۲۵. روایت ۱۶۷: عبد العظیم حسنی از امام جواد علیه‌السلام روایت کرده است: «... فَقَالَ یا أَبَا الْقَاسِمِ إِنَّ الْقَائِمَ مِنَّا هُوَ الْمَهْدِی الَّذِی یجِبُ أَنْ ینْتَظَرَ فِی غَیبَتِهِ وَ یطَاعَ فِی ظُهُورِهِ وَ هُوَ الثَّالِثُ مِنْ وُلْدِی ... .»

- کمال‌الدین ج ۲ ص ۳۷۷ ح ۱ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۲۶. روایت ۱۶۹: صَقْر بْن أَبِی دُلَفَ از امام جواد علیه‌السلام روایت کرده است. امام نهم در این حدیث سه امام پس از خود را معرفی و ویژگی‌هایی از دوران غیبت امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف را بیان فرموده است: «الْإِمَامُ بَعْدِی ابْنِی عَلِی ... وَ الْإِمَامُ بَعْدَهُ ابْنُهُ الْحَسَنُ ... إِنَّ بَعْدَ الْحَسَنِ ابْنُهُ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ الْمُنْتَظَرُ ... .»

- کمال الدین ج ۲ ص ۳۷۸ ح ۳ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۲۷. روایت ۱۷۲: عبد العظیم حسنی از امام هادی علیه‌السلام روایت کرده است. این همان حدیث عرض عقاید بر امام هادی علیه‌السلام است. در این حدیث طولانی عبدالعظیم جزو عقاید خود، امامان اهل بیت علیهم‌السلام را تا خود آن حضرت نام برده است و امام نیز امام پس از خود و امام مهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف و ویژگی‌هایی از آن حضرت را یاد فرموده است.

- کمال الدین ج ۲ ص ۳۷۹ ح ۱ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

۲۸. روایت ۱۷۶: مُوسَی بْن جَعْفَرِ بْنِ وَهْب بَغْدَادِی از امام حسن عسکری علیه‌السلام توقیعی را روایت کرده است. «... زَعَمُوا أَنَّهُمْ یرِیدُونَ قَتْلِی لِیقْطَعُوا هَذَا النَّسْلَ وَ قَدْ كَذَّبَ اللَّهُ تَعَالَی قَوْلَهُمْ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ.»

- کمال‌الدین ج ۲ ص ۴۰۷ ح ۳ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

۲۹. روایت ۱۷۹: أَحْمَد بْنِ إِسْحَاق از امام حسن عسکری علیه‌السلام روایت کرده است. به عنوان حسن ختام آوردن این روایت مبارک خواهد بود: «سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِی الْعَسْکَرِی علیه‌السلام یقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یخْرِجْنِی مِنَ الدُّنْیا حَتَّی أَرَانِی الْخَلَفَ مِنْ بَعْدِی ما أَشْبَهَ النَّاسِ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی‌الله‌علیه‌وآله خَلْقاً وَ خُلُقاً یحْفَظُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی فِی غَیبَتِهِ وَ یظْهِرُهُ فَیمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.»

- کمال‌الدین ج ۲ ص ۴۰۹ ح ۷ (با ۱۰۰ درصد شباهت)

بخش سوم: تحلیل و جمع‌بندی

خزّاز قمّی در کفایة الاثر بیست و نه حدیث از شیخ صدوق نقل کرده است. در این مقاله شماره این روایات با استفاده از چاپ مکتبة العلامة المجلسی نقل شد. ولی در جداول برای استفاده اهل تحقیق شماره روایات در نرم‌افزار نور نیز آمده است. در یک بررسی که در سه کتاب شیخ صدوق یعنی «کمال الدین و تمام النعمة»، «عیون اخبار الرضا علیه‌السلام» و «الخصال» انجام شد، فراوانی این احادیث در این سه کتاب به صورت زیر به دست آمد:

• مشترک در سه کتاب کمال الدین و عیون و خصال	۴ حدیث
• مشترک در دو کتاب کمال الدین و عیون	۵ حدیث
• مشترک در دو کتاب کمال الدین و خصال	۱ حدیث
• مشترک در دو کتاب عیون و خصال	۲ حدیث
• فقط در کمال الدین	۱۳ حدیث
• فقط در عیون	۲ حدیث
• فقط در خصال	۱ حدیث
• هیچکدام	۲ حدیث

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

با دقت در نتایج فوق، بیشترین فراوانی به ترتیب زیر است:

- کمال الدین ۲۲ حدیث
- عیون ۱۳ حدیث
- خصال ۸ حدیث
- هیچکدام ۲ حدیث

جدول اثر پذیری کفایه از کتب شیخ صدوق

در این جدول ۲۹ حدیث کفایة الاثر که از مرحوم شیخ صدوق روایت شده است با سه کتاب از کتب او مطابقت داده شده است. کتب مورد مطابقت شیخ صدوق عبارتند از: «کمال الدین و تمام النعمة»، «عیون اخبار الرضا علیه السلام» و «الخصال». معیار شماره احادیث در کفایه بر مبنای چاپ کتابخانه علامه مجلسی قم است. به خاطر سهولت دست یافتن به احادیث در نرم‌افزار جامع الاحادیث نور ۳/۵، شماره آن در چاپ انتشارات بیدار قم نیز در جدول آمده است. لازم به ذکر است که احادیث در چاپ انتشارات بیدار شماره ندارد ولی در نرم افزار نور در زبانهٔ «حدیث» دارای شماره شده است و این شماره‌ها بر همان مبنا می‌باشد.

اعداد مربوط به جلد، صفحه و شماره حدیث «کتب شیخ صدوق» و کتاب «کفایة الاثر چاپ انتشارات بیدار» در این جدول بر اساس آدرس احادیث در نرم افزار جامع الاحادیث نور است. ولی شماره احادیث کفایة الاثر در چاپ کتابخانه علامه مجلسی قم، بر اساس شماره کتاب چاپی است. چون این چاپ در نرم‌افزار موجود نمی‌باشد. درصد شباهت احادیث کفایة الاثر با کتب شیخ صدوق نیز در ستون پایانی آمده است.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

جدول اثر پذیری کفایه از کتب شیخ صدوق

ردیف	شماره حدیث در چاپ مجلسی	شماره حدیث در چاپ بیدار	**کمال الدین** جلد-صفحه-حدیث	**عیون** جلد-صفحه-حدیث	**خصال** جلد-صفحه-حدیث	درصد شباهت
۱	۱	۱	۱-۲۵۷-۲	–	–	۱۰۰
۲	۴	۴	۱-۲۸۰-۲۸	۱-۶۴-۳۰	–	۱۰۰
۳	۷	۷	۱-۲۷۰-۱۶	۱-۴۹-۱۰	۲-۴۶۶-۶	۹۸
۴	۸	8	۱-۲۷۱-۱۸	۱-۴۹-۱۱	۲-۴۶۷-۸	۹۸
۵	۲۸	۲۹	۱-۲۶۲-۹	۲-۵۲-۱۷	۲-۴۷۵-۳۸	۱۰۰
۶	۳۰	۳۱	۱-۲۷۲-۱۹	۱-۵۰-۱۲	۲-۴۶۹-۱۲	۱۰۰
۷	۳۱	۳۲	۱-۲۷۲-۲۰	–	۲-۴۶۹-۱۳	۱۰۰
۸	۳۲	۳۳	–	۱-۵۰-۱۳	۲-۴۷۰-۱۶	۱۰۰
۹	۳۳	۳۴	–	۱-۵۰-۱۴	۲-۴۷۲-۲۶	۱۰۰
۱۰	۳۹	۴۱	۱-۲۸۶-۱	–	–	۱۰۰
۱۱	۸۶	۸۸	–	–	–	–
۱۲	۸۸	۹۰	۱-۲۵۸-۳	–	–	۱۰۰
۱۳	۸۹	۹۱	۱-۲۵۹-۴	۱-۵۹-۲۸	–	۱۰۰
۱۴	۹۲	۹۴	۱-۲۵۲-۲	۱-۵۸-۲۷	–	۹۸
۱۵	۹۳	۹۵	۱-۲۵۹-۴	۱-۵۹-۲۸	–	۱۰۰
۱۶	۱۲۴	۱۳۰	۱-۲۸۸-۱	–	–	۱۰۰
۱۷	۱۲۵	۱۳۱	۱-۳۰۴-۱۹	–	–	۱۰۰
۱۸	۱۳۰	۱۳۶	۱-۳۱۵-۲	–	–	۱۰۰
۱۹	۱۳۳	۱۳۹	۱-۳۱۷-۳	۱-۶۸-۳۶	–	۱۰۰
۲۰	۱۵۷	۱۶۳	–	۱-۲۱-۳	–	۱۰۰
۲۱	۱۵۸	۱۶۴	–	۱-۲۶-۱۲	–	۹۸
۲۲	۱۶۰	۱۶۶	–	–	۱-۲۶-۹۴	۸۰
۲۳	۱۶۱	۱۶۷	۲-۳۷۱-۵	–	–	۱۰۰
۲۴	۱۶۴	۱۷۰	–	–	–	–
۲۵	۱۶۷	۱۷۳	۲-۳۷۷-۱	–	–	۱۰۰
۲۶	۱۶۹	۱۷۵	۲-۳۷۸-۳	–	–	۱۰۰

۲۷	۱۷۲	۱۷۸	۱-۳۷۹-۲	-	-	۱۰۰
۲۸	۱۷۶	۱۸۲	۳-۴۰۷-۲	-	-	۱۰۰
۲۹	۱۷۹	۱۸۵	۷-۴۰۸-۲	-	-	۱۰۰

نتیجه‌گیری

در این مقاله با توجه به تطبیق روایات کتاب کفایة الاثر مرحوم خزّاز قمّی با کتب شیخ صدوق رحمة الله علیه، ملاحظه شد که از میان ۲۹ روایت که از شیخ صدوق نقل شده است، ۲۷ روایت با میانگین شباهت ۹۸/۵ درصد در سه کتاب کمال الدین، عیون اخبار الرضا علیه‌السلام و الخصال موجود است. توجه به درصد شباهت روایات، ما را به این نتیجه می‌رساند که مرحوم خزّاز قمّی این روایات را از کتاب‌های مرحوم صدوق نقل نموده و نقل شفاهی از راویات نمی‌باشد.

قابل توجه است که این مقدار شباهت در نقل روایات از کتب شیخ صدوق، به نوعی روشی را در نقل روایت برای خزّاز ثابت می‌کند. به این معنا که روش خزّاز در نقل روایت مبتنی بر مکتوبات بوده است و چنانچه در زمان ما کتاب برخی از مشایخ وی در دسترس نباشد یا اینکه این روایات در لابلای کتب دیگر ایشان مستور باشد، نمی‌تواند به روش خزّاز در نقل روایت خدشه وارد کند.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]

منابع

۱. ابن بابویه، علی بن الحسین، *الإمامة و التبصرة من الحیره*، چاپ اول، قم، مدرسهٔ الإمام المهدی عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف، ۱۴۰۴هـ

۲. ابن بابویه، محمّد بن علی، صدوق، *الخصال*، چاپ اول، قم، جامعهٔ مدرسین، ۱۳۶۲ش.

۳. ـــــــــ ، *عیون أخبار الرضا* علیه‌السلام، چاپ اول، تهران، نشر جهان، ۱۳۷۸هـ .

۴. ـــــــــ ، *کمال الدین و تمام النعمه*، چاپ دوم، تهران، اسلامیه، ۱۳۹۵هـ .

۵. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمّد بن علی، *مناقب آل أبی طالب* علیهم‌السلام، چاپ اول، قم، علامه، ۱۳۷۹هـ .

۶. ـــــــــ ، *معالم العلماء فی فهرست کتب الشیعة و اسماء المصنفین منهم قدیماً و حدیثاً*، تحقیق طباطبایی یزدی، علی، چاپ اول، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۹۴ ش.

۷. احمدی، بابک، *ساختار و تأویل متن*، چاپ هجدهم، تهران، نشر مرکز، ۱۳۹۵ش.

۸. استادی، رضا، «نصوص شیخ مفید یا کفایة الاثر خزاز»، کیهان اندیشه، شماره ۵۴-۴۹، مرداد و شهریور ۱۳۷۲ ش.

۹. الویری، محسن، «نقد نظریه‌ای در پیدایش شیعهٔ اثنی عشری»، مجلهٔ پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، شماره‌ی ۲، زمستان ۱۳۷۴ ش.

۱۰. جامع الاحادیث نور، فرهنگ جامع احادیث پیامبر و اهل بیت علیهم‌السلام، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، نسخه ۳/۵.

۱۱. جوهری بصری، احمد بن عبد العزیز، *مقتضب الأثر فی النصّ علی الأئمة الإثنی عشر*، چاپ اول، قم، انتشارات طباطبایی، بی‌تا.

۱۲. خزّاز رازی، علی بن محمّد، *کفایة الأثر فی النصّ علی الأئمة الإثنی عشر*، چاپ اول، قم، بیدار، ۱۴۰۱هـ .

۱۳. ـــــــــ ، *کفایة الأثر فی النصّوص علی الأئمة الإثنی عشر*، چاپ اول، قم، دلیل ما، ۱۳۸۷ ش.

۱۴. ـــــــــ ، *کفایة الأثر فی النصّ علی الأئمة الإثنی عشر*، چاپ دوم، قم، زمزم هدایت، ۱۳۹۵ ش.

۱۵. ـــــــــ ، کتاب *الکفایة فی النصّوص علی عدد الأئمة الإثنی عشر*، چاپ اول، قم، مکتبة العلامة المجلسی، ۱۳۹۶ ش.

۱۶. رضوی، سید فیاض حسین، «بررسی حدیث "یکون بعدی اثنا عشر" از دیدگاه اهل سنت»، مجلهٔ طلوع، سال هفتم، شمارهٔ ۲۶، ۱۳۸۷ ش.

۱۷. زینعلی، غلام‌حسین، «امامت امامان در صحاح اهل سنت»، مجلهٔ تخصصی کلام اسلامی، سال سیزدهم، شمارهٔ مسلسل ۵۲، ۱۳۸۳ ش.

۱۸. صباغی، علی، «بررسی تطبیقی محورهای سه‌گانه بینامتنیت ژنت و بخش‌هایی از نظریه بلاغت اسلامی»، فصلنامه پژوهش‌های ادبی، سال ۹، شماره ۳۸، زمستان ۱۳۹۱ش.

۱۹. کولبرگ، اتان، «از امامیه تا اثنی عشریه»، ترجمهٔ محسن الویری، مجلهٔ پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، شمارهٔ ۲، زمستان ۱۳۷۴ ش.
۲۰. کلینی، محمّد بن یعقوب، *الکافی*، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ه.
۲۱. مجلسی، محمّد باقر، *بحار الأنوار*، چاپ دوم، بیروت، دار إحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ه.
۲۲. مدرّسی طباطبایی، سیّد حسین، *مکتب در فرایند تکامل*، ترجمهٔ هاشم ایزدپناه، چاپ اول، تهران، کویر، ۱۳۸۹ش.
۲۳. معارف، مجید، *مباحثی در تاریخ حدیث*، چاپ دوم، تهران، نبأ، ۱۳۹۶ ش.
۲۴. نامور مطلق، بهمن، «ترامتنیت، مطالعهٔ روابط یک متن با دیگر متن‌ها»، پژوهش‌نامهٔ علوم انسانی، شماره ۵۶، زمستان ۱۳۸۶ش.
۲۵. نامور مطلق، بهمن، *بینامتنیت*، چاپ اول، تهران، انتشارات سخن، ۱۳۹۵ش.
۲۶. نجاشی، احمد بن علی، *رجال النجاشی*، چاپ ششم، قم، مؤسسة النشر الاسلامی، ۱۳۶۵ش.
۲۷. نعمانی، محمّد بن ابراهیم، *الغیبه*، چاپ اول، تهران، نشر صدوق، ۱۳۹۷ه.
۲۸. نورمحمّدی، محمّدرضا، «بازخوانی احادیث خلفای دوازده‌گانهٔ پیامبر با تأکید بر منابع اهل‌سنت»، فصلنامهٔ اندیشهٔ نوین دینی، سال۷، شمارهٔ۲۷، زمستان ۱۳۹۰ش.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.72.10.6]